

Zofia BERDYCHOWSKA

Uniwersytet Jagielloński

Komunikacja specjalistyczna na studiach filologicznych – podstawy lingwistyczne i profile kompetencyjne

Tak jak wytworzenie się języków specjalistycznych, tak i komunikacja specjalistyczna nieodłącznie związana jest z rozwojem i ciągle postępującym specjalizowaniem się ludzkiej działalności, czyli z przyrostem i, jako jego konsekwencją, ze zróżnicowaniem wiedzy.

To właśnie wiedza stanowiąca przedmiot komunikacji, wiedza specjalistyczna, tj. wiedza odnosząca się do określonego wyspecjalizowanego obszaru rzeczywistości, jest głównym wyróżnikiem komunikacji specjalistycznej. W przeciwieństwie do nabywanej przede wszystkim w procesie socjalizacji przez doświadczenie indywidualne, ale dla określonej wspólnoty kulturowej wspólnej w swoim jądrze wiedzy codziennej, zróżnicowana pod względem dziedziny, rozległości, stopnia abstrakcji i zastosowania, wiedza specjalistyczna przyswajana i gromadzona jest w procesie derywowania jej z wiedzy ogólnej oraz świadomego uczenia się. Wiedza specjalistyczna, którą ludzie rozwijają indywidualnie przy pomocy kognicji, przechowywana jest w formie licznych reprezentacji mentalnych, stanowiących kognitywne modele obiektów i zdarzeń, do których się odnoszą (W. Schnotz 1994, za K.-D. Baumann 2000: 24).

Ponieważ także w komunikacji ogólnej występują elementy wiedzy specjalistycznej, powstaje pytanie, kiedy komunikacja staje się specjalistyczną. Komunikacja staje się specjalistyczną wówczas, gdy jej przedmiotem jest wiedza specjalistyczna, a jej podmiotami ludzie taką wiedzę posiadający, specjaliści w określonej węższej lub szerszej dziedzinie wiedzy. Wejście do wspólnoty komunikacyjnej posiadających wiedzę specjalistyczną w określonej dziedzinie wymaga znajomości i umiejętności stosowania „fragment[u] językowej rzeczywistości” (F. Grucza 2008: 10), który tę wiedzę specjalistyczną reprezentuje. Wzajemna zależność między wiedzą i językiem jako środkiem jej wytwarzania i reprezentacji powoduje, że ani wiedzy specjalistycznej ani języka specjalistycznego nie można przyswajać odrębnie. Całość nie jest w tym przypadku sumą jej części.

W odróżnieniu od codziennej komunikacji celem komunikacji specjalistycznej jest transfer wiedzy, czyli osiągnięcie porozumienia z adresatem co do specjali-

stycznej zawartości treściowej komunikatu. Ze względu na indywidualne zróżnicowanie zasobów wiedzy specjalistycznej można mówić o porozumieniu z zastrzeżeniem co do stopnia, w jakim jest ono każdorazowo zarówno zamierzone, możliwe do osiągnięcia, jak i ostatecznie osiągnięte. Gdy podmiotami komunikacji są specjaliści posiadający porównywalną, zorganizowaną wiedzę specjalistyczną w tej samej dziedzinie, można mówić o komunikacji symetrycznej, tj. specjalistycznej w wąskim znaczeniu. Możliwe jest jednak także osiągnięcie pewnego porozumienia w komunikacji specjalistycznej w szerokim rozumieniu, charakteryzującej się asymetrią wiedzy specjalistycznej partnerów komunikacji. Ze względu na asymetrię kontekstu specjalistycznego komunikacja taka jest satysfakcjonująca, ale na określonym poziomie oczekiwań. O jej powodzeniu decyduje trafność oceny posiadanej przez adresata wiedzy oraz zakładanych możliwości jej przetworzenia przez adresata.

Transfer wiedzy, także wiedzy specjalistycznej, polega na udostępnieniu rezultatów myślenia i ich wymianie między uczestnikami pewnej wspólnoty kulturowej. Wymaga zatem nadania określonemu wycinkowi wiedzy postrzegalnej zmysłami reprezentacji: albo przez działania praktyczne albo przez organizowanie myśli przy użyciu znaków i reguł łączliwości określonego systemu semiotycznego w charakterystycznym dla niego formacie - zazwyczaj, chociaż nie wyłącznie, w formacie tekstowym, jako rezultat działania językowego, ale niejednokrotnie w połączeniu z elementami, takimi jak: obrazy, znaki graficzne, itp. Systemy semiotyczne o funkcji kognitywnej i komunikacyjnej, stosowane do wytworzenia i reprezentacji wiedzy specjalistycznej to języki specjalistyczne.

Wiedza na temat istoty języków specjalistycznych, ich funkcji kognitywnych i komunikatywnych ewoluje. Po okresie utożsamiania ich ze słownictwem specjalistycznym nastąpił etap określania cech szczególnych języków specjalistycznych, pojmowanych jako funkcjonalne warianty języka, związane z dziedziną specjalistyczną dwojako – zarówno przez konkretną komunikacyjną płaszczyznę odniesienia (H. W. Eroms 2008: 24), jak i przez działających na tej płaszczyźnie językowo, a więc przez specjalistów w konkretnej dziedzinie. W ujęciu funkcjonalnym języki specjalistyczne nie są odrębnymi systemami językowymi, czerpią bowiem środki wyrazu z zasobu tego samego systemu językowego co i używany w codziennej komunikacji język ogólny i stosują normy poprawnościowe w nim obowiązujące. Natomiast wybór środków spośród oferowanych przez system wykazuje wyraźne preferencje ilościowe w użyciu określonych form i struktur. Ze względu na częstotliwość występowania i użycie w komunikacji specjalistycznej w wielu dziedzinach, część środków językowych uważa się za charakterystyczne dla ogółu specjalistycznych odmian języka i ich określonych warstw, chociaż różnice kwantytatywne zachodzą także między poszczególnymi dziedzinami i gatunkami tekstowymi, a wyniki badań nad wykorzystaniem środków morfologicznych i składniowych w tekstach specjalistycznych w porównaniu z tekstami niespecialistycznymi wskazują także na różnice jakościowe (L. Hoffmann et al. 1998, Ch. Schatte 1997, Z. Berdychow-

ska 1999, 2001). W wielu dziedzinach część wiedzy specjalistycznej otrzymuje inną, niejęzykową reprezentację znakową. Ponieważ na gruncie funkcjonalnej teorii języków specjalistycznych elementy te jako znaki niejęzykowe nie stanowią komponentów języków specjalistycznych, ich obecność w tekstach specjalistycznych wyjaśnia się wykorzystywaniem w komunikacji specjalistycznej także innych niż język systemów semiotycznych.

L. Hoffmann (1988) stwierdza, że lingwistyka języków specjalistycznych nie wypracowała (czy może dotychczas nie wypracowała) własnych metod badawczych, natomiast czerpie z szerokiego wachlarza metodologii językoznawczej i innych nauk humanistycznych oraz społecznych. Nie świadczy to jednak o jej niedojrzałości czy słabości metodologicznej, a zatem także poznawczej, lecz stanowi raczej mocny argument za tym, że jest to ta część lingwistyki, która określiła jako swój obiekt badań fragment językowej rzeczywistości, której nosicielami są specjaliści w określonej dziedzinie i który reprezentuje wiedzę specjalistyczną.

Aktualne ujęcie języków specjalistycznych ma swoje źródła w antropocentrycznej teorii języka F. Gruczy (1993, 1997, 2008), akcentującej ontologiczny związek języka z jego konkretnymi nosicielami: język jest indywidualną właściwością człowieka.

Rozpatrując istotę języków specjalistycznych w ramach antropocentrycznej teorii języka, S. Grucza (2008) ujmuje języki specjalistyczne jako pewne właściwości konkretnych specjalistów. Właściwości te dają się zrekonstruować przez analizę wytworzonych przez nich tekstów (2008: 155). To, jaki jest produkt kognitywnej działalności producenta jako pewna podlegająca interpretacji odbiorcy oferta wiedzy specjalistycznej i jak ten produkt wypełnia funkcję komunikacyjną, zależy od sposobu, w jaki konkretny specjalista intencjonalnie operacjonalizuje swoją wiedzę językową i specjalistyczną, inaczej mówiąc: w jaki sposób stosuje swoją specjalistyczną kompetencję językową i komunikacyjną do pewnego wycinka wiedzy specjalistycznej. Taki pogląd na języki specjalistyczne pozwala na włączenie do ich inwentarza także pozajęzykowych znakowych reprezentacji wiedzy specjalistycznej, a języki specjalistyczne uznać za autonomiczne systemy semiotyczne.

Jakie miejsce przypada komunikacji specjalistycznej na studiach filologicznych? W jakim zakresie i w jakich specjalistycznych dziedzinach wiedzy student filologii uczestniczy w komunikacji specjalistycznej?

Komunikacja specjalistyczna na studiach filologicznych ma miejsce - na określonym dla danego stopnia kształcenia poziomie fachowości - jedynie i wyłącznie w obrębie treści przyswajanych w ramach filologicznych przedmiotów kierunkowych.

Komunikacja specjalistyczna stanowi w kształceniu filologów cel ogólnie wyznaczający kierunek działań dydaktycznych, które mają doprowadzić w dłuższym czasie do osiągnięcia pewnego poziomu tej kompetencji jako jednego z profili kompetencyjnych całościowej sylwetki absolwenta. Zdobywane kompetencje specjalistyczne nie dają żadnych uprawnień zawodowych. W tym sensie można mó-

wieć o zdobywaniu na studiach filologicznych wiedzy propedeutycznej z zakresu lingwistyki języków specjalistycznych.

Ponieważ kształcenie w zakresie komunikacji specjalistycznej poza ramą wyznaczoną przez wiedzę określonej dziedziny czy specjalności nie może osiągnąć celu, jakim jest transfer wiedzy, punktem wyjścia do osiągnięcia pewnej kompetencji w tym zakresie, wyznaczonej potencjalnymi przyszłymi jedno- i dwujęzycznymi rolami zawodowymi, takimi jak: tłumacz, nauczyciel języków specjalistycznych, autor techniczny, lektor wydawniczy itp., stanowi wiedza specjalistyczna nabywana w toku studiów filologicznych.

Komunikacja specjalistyczna wymaga posiadania wszystkich trzech podstawowych rodzajów kompetencji specjalistycznej, wyróżnionych przez S. Gruczę (2008: 154-170). Są to: specjalistyczna kompetencja językowa, specjalistyczna kompetencja interakcyjna (dalej zwana dyskursywną) oraz specjalistyczna kompetencja kulturowa. Wszystkie te rodzaje kompetencji specjalistycznej czekają na uszczegółowienie przez wyliczenie konkretnych umiejętności je konstytuujących. Tutaj tylko zasygnalizuję niektóre aspekty tych umiejętności.

Rozwijane i kształtowane w toku studiów filologicznych wszystkie trzy rodzaje kompetencji specjalistycznej dotyczą dwu zależnych od siebie, lecz różniących się rodzajów wiedzy: wiedzy specjalistycznej w obszarze częściowych zakresów wiedzy filologicznej – językoznawczej, literaturoznawczej, kulturoznawczej, przekładoznawczej i glottodydaktycznej – oraz wiedzy praktycznej, tj. umiejętności rozpoznawania i stosowania językowych indykatorów tekstów specjalistycznych i rekonstrukcji struktury fragmentu wiedzy reprezentowanej w konkretnych tekstach oraz wyrażania wiedzy specjalistycznej wymienionych zakresów w tekstach.

Tworzenie tekstów specjalistycznych jako umiejętność współkonstytuująca specjalistyczną kompetencję dyskursywną, zasługuje - wzorem kształcenia tłumaczy - na o wiele większą uwagę w procesie rozwijania i doskonalenia kompetencji specjalistycznej. Jak podkreśla F. Grucza (2008: 10), to właśnie glottodydaktyce i translatoryce zawdzięczamy zrozumienie, że języki specjalistyczne nie dają się sprowadzić do specjalistycznego słownictwa i że wszystkie dziedziny wyspecjalizowanej ludzkiej działalności mają swoje języki specjalistyczne. Powtarzając ten kierunek przybliżania się do całościowego i wszechstronnego zrozumienia i ujęcia istoty języków specjalistycznych, tzn. posuwając się od praktyki do teorii i z powrotem, warto przyjrzeć się przede wszystkim praktyce kształcenia profesjonalnych tłumaczy i skorzystać z tych doświadczeń. Do zadań przygotowujących do tłumaczenia należy szeroko praktykowane w szkoleniu tłumaczy tworzenie własnych tekstów, w tym także tekstów specjalistycznych – w języku wyjściowym i docelowym. Teksty z reguły nie powstają z myślą o ich tłumaczeniu. Tłumacz nie jest adresatem tekstów specjalistycznych, lecz ich odbiorcą, który analizuje tekst będący rezultatem określonych działań kognitywnych i komunikacyjnych nadawcy-specjalisty, aby na tej podstawie stać się producentem nowego tekstu (translatu). Stąd też jego produkcja tekstów specjalistycznych (tłumaczenie) obejmuje co prawda recepcję

tekstu wyjściowego, tj. aktywację zasobów wcześniej zdobytej wiedzy i selekcję potrzebnych do zrozumienia informacji za pomocą sieci kognitywnych, ekstrakcję struktury fragmentu wiedzy specjalistycznej wyrażonej w tekście, powiązanie aktywowanych i wyselekcjonowanych zasobów wiedzy specjalistycznej z informacjami przekazanymi za pośrednictwem tekstu wyjściowego oraz rozumienie tekstu wyjściowego i dopiero na tej podstawie tworzenie tekstu docelowego. Tłumaczenie jako tworzenie tekstu docelowego nie obejmuje jednak tej części procesów produkcji tekstu, które należą do wyłącznych działań kognitywnych i komunikacyjnych producenta wyjściowego tekstu specjalistycznego, tj. selekcji konkretnych fragmentów wiedzy specjalistycznej oraz ich pierwotnej sekwencyjnej werbalizacji. Warto więc zdać sobie sprawę z tego, że tłumaczenie jako działanie profesjonalne, tak jak profesjonalne działania wydawnicze na tekście, stanowią umiejętności wysoce specjalistyczne, które znacznie wykraczają poza znajomość języków specjalistycznych i których komponenty mogą podlegać także normowaniu.

Jednak specjalistyczna kompetencja dyskursywna nie ogranicza się do umiejętności rozumienia i tworzenia postrzegalnych, materialnych przejawów wiedzy specjalistycznej, czyli tekstów, lecz obejmuje także zdolność wytwarzania ze zgromadzonej już wiedzy nowej wiedzy specjalistycznej, tj. naukowego lub praktycznego rozwiązywania specjalistycznych problemów. Zdolność ta jest atrybutem specjalistów i ekspertów tworzących naukę i/lub jej zastosowania, nie profiluje zatem kompetencji dyskursywnej filologa w dziedzinach pozafilologicznych. Kompetencja dyskursywna filologa jest w tym zakresie siłą rzeczy ograniczona. Powinna być natomiast znacznie bardziej rozbudowywana w zakresie tworzenia tekstów specjalistycznych.

Kompetencja specjalistyczna w zakresie „filologicznych” języków specjalistycznych nie może stanowić co prawda kompensacji wiedzy w innych wyspecjalizowanych dziedzinach i ich obszarach, ale są to zasoby specjalistycznej wiedzy językowej i wiedzy praktycznej, pozwalające na przyswajanie wiedzy w innych dziedzinach oraz zdobywanie umiejętności jej wyrażania.

Profile kompetencyjne absolwentów filologii obcych w zakresie komunikacji specjalistycznej determinowane są najsilniej przez wnioski płynące z określenia języków, w tym także języków specjalistycznych, jako kognitywnych i komunikacyjnych indywidualnych właściwości konkretnych osób, w szczególności konkretnych specjalistów, „którzy są obiektami konstytuującymi właściwy przedmiot antropocentrycznej lingwistyki języków specjalistycznych” (S. Grucza 2008: 155). Właściwości te można zrekonstruować przez analizy wytworzonych przez nich tekstów.

Po drugie, profile kompetencyjne są pochodną wymagań dla I i II stopnia kształcenia, sformułowanych w standardach MNiSW. Opisane w standardach kształcenia dla kierunku filologia⁸ kwalifikacje absolwenta I stopnia przewidują umiejętność posługiwania się językiem specjalistycznym niezbędnym do wykonywania zawo-

⁸ Załącznik nr 29 do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12.07.2007.

du, a nabyte umiejętności powinny umożliwić absolwentowi pracę w wydawnictwach, redakcjach czasopism, środkach masowego przekazu, turystyce i sektorze usług wymagających dobrej znajomości języka i kultury. W rachubę wchodzi zatem trudna do określenia liczba i rodzaj zawodów i języków specjalistycznych. Dalej w efektach kształcenia w zakresie praktycznej nauki języka obcego jest mowa o umiejętności posługiwania się językiem naukowym, a w zakresie wiedzy o języku i komunikacji o umiejętności wykorzystania pojęć i metod współczesnego językoznawstwa do analizy tekstów i dyskursu oraz interpretacji gramatycznej dowolnego tekstu, natomiast w zakresie wiedzy o akwizycji i nauce języków o umiejętności wykorzystywania sprawności uczenia się języków obcych do rozwijania aktywności poznawczych w praktyce komunikacyjnej, translatorskiej i nauczycielskiej. Nauka języka specjalistycznego przewidziana jest także na studiach II stopnia. Jej efektem ma być swobodne posługiwanie się nim. Sztandarowym reprezentantem języków specjalistycznych na filologiach obcych stał się, m.in. z powodu transformacji systemowej i rosnącej społecznej rangi wiedzy ekonomicznej i gospodarczej, tzw. specjalistyczny język gospodarki (niem. *Wirtschaftsdeutsch*, ang. *Business English*), realizowany z reguły jako część praktycznej nauki języka obcego. Tymczasem języki specjalizacji, w tym metajęzyk, chociaż to w ich zakresie możliwa jest do osiągnięcia i jest osiągana wysoka i zróżnicowana kompetencja, nie są wymieniane jako języki specjalistyczne. Opisane w standardach kształcenia kwalifikacje i kompetencje absolwenta w zakresie języków i komunikacji specjalistycznej implikują zatem bardzo tradycyjną perspektywę ich oglądu. Pomija się ich funkcję kognitywną i nie wspomina o akwizycji innej wiedzy specjalistycznej niż wiedza danej specjalizacji.

Trzecią perspektywą spojrzenia na profile kompetencyjne są oczekiwania potencjalnych pracodawców. Na tym tle stosunkowo niewielki wpływ na kształtowanie kompetencji specjalistycznej mają motywacje i oczekiwania samych studentów, zainteresowanych przecież nie tyle samymi językami specjalistycznymi (a jeżeli już, to obecnie głównie językiem prawa), co raczej ich zastosowaniem, tj. wiedzą i umiejętnościami praktycznymi związanymi z antycypowanymi przyszłymi rolami zawodowymi.

Jakie kompetencje i w jakiej mierze rozwijają, według absolwentów, studia filologiczne i które są szczególnie cenione przez pracodawców?

Raport z pierwszego etapu zaplanowanych na pięć lat badań losów zawodowych absolwentów UJ (M. Ćwiąkańska et al. 2009) przynosi m.in. następujące dane: najliczniejszą grupę absolwentów badanych 12 wydziałów UJ stanowią osoby pracujące (44%), ale wśród filologów więcej, bo 52%, następną - pracujące i kontynuujące naukę (30%), wśród filologów nieco mniej, bo 24%. Ogólnie 15%, po studiach filologicznych 11% absolwentów kontynuuje naukę i nie pracuje, zaś ogólnie 11%, a wśród filologów 13% to respondenci niepracujący i niekontynuujący nauki. W sumie 35% absolwentów filologii kontynuuje naukę, z czego studia podyplomowe podejmuje 42% (i jest to najwyższe wskazanie wśród wszystkich

respondentów), natomiast dodatkowy kierunek studiuje 38% (reszta to studia doktoranckie i kursy kwalifikacyjne).

42% wykonujących pracę najemną to osoby kontynuujące pracę podjętą na studiach, 58% respondentów znalazło ją po uzyskaniu dyplomu uczelni. Wskazania te są takie same dla absolwentów filologii. Pomimo, iż najwięcej wszystkich absolwentów pracuje w branży edukacja / szkolenia, 64% respondentów ogólnie, ale po filologii tylko 27% potwierdziło, że zdobyte wykształcenie miało wpływ na zatrudnienie, przy czym 40% ogólnie, wśród filologów 41% podkreśliło, że był to jeden z wymogów formalnych, a 22%, że nie miało to znaczenia. Przy tym badania wykazały, że ogólnie 54% respondentów prowadzi działalność gospodarczą, której charakter nie pokrywa się ze zdobytym wykształceniem⁹.

W opinii absolwentów badanych dwunastu wydziałów Uniwersytetu Jagiellońskiego studia w bardzo niskim lub niskim stopniu przyczyniły się do rozwoju takich umiejętności i kompetencji, jak: znajomość języka obcego (54%, na filologii 10%), obsługa komputera (46%, na filologii 61%) oraz zdolność zarządzania (37%, na filologii 53%). Natomiast w stopniu bardzo wysokim lub wysokim studia wpłynęły na ukształtowanie się umiejętności samokształcenia (80%), na rozwinięcie samodzielności (74%, na filologii 71%), skutecznego komunikowania się (64%), umiejętności analitycznego myślenia (63%) oraz dobrej organizacji pracy własnej (61%, na filologii 60%)¹⁰. Według respondentów do kompetencji i umiejętności najbardziej oczekiwanych przez pracodawców należą: skuteczne komunikowanie się (92%), a następnie (po 90% wskazań) umiejętność rozwiązywania problemów, samodzielność i dobra organizacja pracy własnej.

Na tle wyników ogólnych absolwenci filologii zarówno pod względem losów zawodowych, jak i ukształtowanych przez studia umiejętności prezentują się dobrze. Wskazania odnoszące się do absolwentów filologii odpowiadają w zasadzie wskazaniom średnim, a częściowo są wyższe.

10% niezadowolenia z rozwinięcia na studiach filologicznych kompetencji językowej skłonna jestem przypisać właśnie niespełniającej oczekiwań respondentów w praktycznych działaniach zawodowych kompetencji w zakresie języków specjalistycznych. Brak przygotowania do zarządzania nie oznacza, że filologia ma się zamienić w studia zarządzania, ale to sygnał braku przygotowania także do zarządzania wiedzą, wiedzą specjalistyczną. A przecież przyswajana w czasie studiów specjalistyczna wiedza filologiczna może i powinna być tym fragmentem wiedzy, który posłuży za modelowy przykład zarządzania nią.

Kształcenie w zakresie języków specjalistycznych ma zadanie znacznie szersze i ogólniejsze niż nauczanie określonego języka specjalistycznego - kształtowanie nowych i na nowo specjalistycznych struktur kognitywnych oraz umiejętności nadawania im odpowiedniej reprezentacji znakowej. Studia filologiczne powinny

⁹ W raporcie brak wskazania odnoszącego się do absolwentów filologii obcych.

¹⁰ Najwyższe wskazanie = 81% dotyczy Wydziału Filozoficznego.

i mogą kształtować komunikacyjną kompetencję specjalistyczną w kierunku zdobywania świadomości dyferencjacji języka ze względu na specjalizację wiedzy, zdolności odróżniania tekstów specjalistycznych od niespecjalistycznych, umiejętności ekstrakcji z tekstu struktury fragmentu wiedzy reprezentowanej przez tekst oraz przetwarzania językowego i kognitywnego informacji specjalistycznej w celu wytworzenia spójności w komunikacji specjalistycznej, a także umiejętności poszukiwania informacji specjalistycznej.

Natomiast generalnym wnioskiem jest pilna potrzeba zmiany tradycyjnego oglądu języków specjalistycznych zarówno w standardach kształcenia, jak i w samym kształceniu na zgodny z aktualnym stanem badań nad językiem i językami specjalistycznymi. Kolejnym wnioskiem jest potrzeba systematycznego monitorowania losów zawodowych absolwentów filologii obcych i lingwistyki stosowanej pod względem odpowiedniości kształtowanych na studiach profili kompetencji specjalistycznej.

BIBLIOGRAFIA

- BAUMANN K.-D. (1994), *Fachlichkeit von Texten*. Egelsbach, Frankfurt, Washington.
- BAUMANN K.-D. (2000), *Wissenstypologische Grundlagen kommunikativer Fachtextuntersuchungen*, (w:) M. Stegu, J. Engberg (red.), Fachkommunikation 2000. Kompetenzprofile für Lehrende und Lernende an universitären und außeruniversitären Einrichtungen des In- und Auslandes. Schriften des Internationalen Deutschlehrerverbandes 6, 21-32.
- BERDYCHOWSKA Z. (1982), *Język fachowy w nauczaniu języka niemieckiego na studiach germanistycznych*, (w:) Germanica Wratislaviensia XLIX, 59-64.
- BERDYCHOWSKA Z. (1989), *Fachliche Rollensprachen. Ein Beitrag zum Problem der sprachlichen Isoliertheit*, (w:) Skamandros, 238-246.
- BERDYCHOWSKA Z. (1989), *Gemeinsames und Differentes, Häufigkeit und Exklusivität in den Fachsprachen*, (w:) A. Dębski (red.), Studien zum polnisch-deutschen Sprachvergleich 3, Zeszyty Naukowe UJ Prace Językoznawcze 94, 15-29.
- BERDYCHOWSKA Z. (1994), *Beitrag der Fachsprachenforschung für die linguistisch-didaktische Fundierung und Konzipierung der fach- und berufsbezogenen DaF-Ausbildung (von der Perspektive der Auslandsgermanistik aus)*, (w:) S. Fiß (red.), Deutschsprachige Fachkommunikation im universitären und außeruniversitären Bereich. Regensburg, 43-55.
- BERDYCHOWSKA Z. (1998), *Maßgeschneiderte Fachtexte - nach was für einem Maß?*, (w:) Glottodidactica XXVI, 35-41.
- BERDYCHOWSKA Z. (1999), *Valenzbeschreibungen fachsprachlich gebrauchter Verben für zweisprachige Fachwörterbücher*, (w:) A. Kałny, Ch. Schatte (red.), Das Deutsche von innen und von außen. Ulrich Engel zum 70. Geburtstag. Poznań, 183-196.
- BERDYCHOWSKA Z. (2000), *Überlegungen zu fachkommunikativen Kompetenzprofilen in der philologischen Ausbildung und in der Fachausbildung*, (w:) M. Stegu, J. Engberg (red.), Fachkommunikation 2000. Kompetenzprofile für Lehrende und Lernende an universitären und außeruniversitären Einrichtungen des In- und Auslandes. Schriften des Internationalen Deutschlehrerverbandes 6, 33-43.

- BERDYCHOWSKA Z. (2001), *Verbvalenz und fachsprachliche Verbvalenz*, (w:) U. Engel (red.), Grammatik im Fremdsprachenunterricht – aus polnischer Sicht. Beiträge zu den Karpacz-Konferenzen. Bonn, 9-22.
- BERDYCHOWSKA Z. (2006), *Kontrastive Analysen von Fachtexten*, (w:) F. Grucza (red.), Texte – Gegenstände germanistischer Forschung und Lehre. Materialien der Jahrestagung des Verbandes Polnischer Germanisten 12.-14. Mai 2006, Toruń. Warszawa, 123-128.
- BERDYCHOWSKA Z. (2008), *O przesłankach, przejawach i następstwach wielojęzyczności nauki*, (w:) Wielojęzyczność nauki. Fundacji Dyskusje o Nauce 12. Wrocław, Warszawa, 121-126.
- BERDYCHOWSKA Z. (2010), *Rahmenbedingungen und Ziele fachkommunikativer Ausbildung im Germanistikstudium*, (w:) M. Duś, G. Zenderowska-Korpus (red.), Fachsprachenpropädeutik im Germanistikstudium. Częstochowa, 39-48.
- ĆWIAKAŁSKA M., P. HOJDA, M. OSTROWSKA-ZAKRZEWSKA (2009), *Losy zawodowe absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, rocznik 2007/2008. Raport z badań*. Kraków.
- EROMS H.-W. (2008), *Stil und Stilistik. Eine Einführung*. Berlin.
- GRUCZA F. (1993), *Zagadnienia ontologii lingwistycznej: o językach ludzkich i ich (rzeczywistym) istnieniu*, (w:) B. L. J. Kaczmarek (red.), *Opuscula logopaedica – in honorem Leonis Kaczmarek*. Lublin, 25-47.
- GRUCZA F. (1997), *Języki ludzkie a wyrażenia językowe, wiedza a informacja, mózg a umysł ludzki*, (w:) F. Grucza, M. Dakowska (red.), *Podejścia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce*. Warszawa, 7-21.
- GRUCZA F. (2008), *Języki specjalistyczne - indykatory i/lub determinanty rozwoju cywilizacyjnego*, (w:) J. Lukszyn (red.), *Podstawy technolingwistyki I*. Warszawa, 5-23.
- GRUCZA S. (2008), *Lingwistyka języków specjalistycznych*. Warszawa.
- HOFFMANN L. (1988), *Vom Fachwort zum Fachtext*. Tübingen.
- HOFFMANN L., H. KALVERKÄMPER, H. E. WIEGAND (red.) (1998), *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. 1. Halbband (= HSK 14.1). Berlin; New York.
- LUKSZYN J. (2008), *Tekst specjalistyczny pod lingwistyczną lupą*, (w:) J. Lukszyn (red.), *Podstawy technolingwistyki I*. Warszawa, 155-172.
- SCHATTE Ch. (1997), *Fachtextsortenspezifische Verbumgebungen und ihre lexikographische Beschreibung*, (w:) E. Fleischmann, W. Kutz, P. A. Schmitt (red.), *Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen, 483-487.
- SCHNOTZ W. (1994), *Aufbau von Wissensstrukturen*. Weinheim.

Specialist communication at Philology Studies – linguistic foundation and competence profiles

On a basic level specialist communication includes specialist, interactive (discursive) and cultural language competence (S. Grucza 2008: 154-170). Competence profiles of philology studies graduates in specialist communication, defined most eloquently by the assumption that specialist languages are cognitive and communicative qualities of individual specialists, which can be recreated by an analysis of the texts they produce (S. Grucza 2008: 155), implicitly derive from the requirements of study programs for bachelor's and master's degrees as defined by the Ministry of Science and Higher Education of Poland. On the other hand, research conducted at the Jagiellonian University (Ćwikańska et al. 2009) proves that the competence and skills most desired by employers are effective communication, problem-solving, self-reliance and good work organization skills. Philology studies, which develop

all three types of specialist competence embedded in the study programs of linguistics, literature, cultural studies, translation studies and applied linguistics, should and can develop specialist communicative competence by shaping and reshaping specialist cognitive structures and by providing skills necessary to give them appropriate sign structure, to extract from the text and reconstruct a fragment of knowledge and to process linguistically and cognitively specialist information, as well as to search for specialist information. Following the program of translation studies, one should pay more attention to the production of specialized texts which helps to shape specialist discursive competence.